

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Blažej Kupec

Gospodarske sankcije proti Iranu

Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Blažej Kupec

Mentor: doc. dr. Erik Kopač

Gospodarske sankcije proti Iranu

Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

Gospodarske sankcije proti Iranu

Gospodarske sankcije so predstavljale in v času pisanja diplomskega dela še vedno predstavljajo pomemben inštrument vplivanja mednarodne skupnosti v odnosu z Islamsko republiko Iran (v nadaljevanju Iran). ZDA, evropske in še nekatere druge države sankcije opravičujejo z domnevnimi iranskimi ambicijami po jedrskem orožju, kršenjem človekovih pravic in podpiranjem mednarodnega terorizma. V diplomskem delu dokazujem, da so sankcije občutno poslabšale gospodarske razmere v Iranu in tako dosegle svoj namen, torej režim prisilile k bolj pragmatičnemu pristopu do pogajanj z mednarodno skupnostjo. V ta namen sem pripravil pregled in vsebinski opis sankcij v dveh obdobjih – od islamske revolucije leta 1979 do uvedbe prvih mednarodnih sankcij leta 2005 ter od leta 2005 do začetka pogajanj leta 2013. Nadaljeval sem z analizo gospodarskih kazalnikov v zgoraj določenih obdobjih in na podlagi znanstvenih člankov in statističnih podatkov proučil, kako so sankcije vplivale na razmere v gospodarstvu in politiki Irana. Ugotovil sem, da so sankcije poslabšale gospodarsko sliko Irana, a kljub temu niso edini razlog, zaradi katerega je iranski režim omilil pogajalske zahteve – svoje so prispevali tudi napačne notranje gospodarske odločitve iranske vlade in pa večja pripravljenost mednarodne skupnosti pri iskanju skupnega dogovora.

Ključne besede: gospodarske sankcije, Iran, jedrski program, ZDA.

Economic sanctions against Iran

Economic sanctions have been an important instrument of leverage of the international community in its relationship towards Islamic republic of Iran. United States as well as European and some other countries have justified the imposed sanctions with alleged threats of the Iranian nuclear program, human rights abuse and support for international terrorism. In the following diploma dissertation, I am validating a notion that sanction have nevertheless had a significant negative impact on Iranian economy and have thus forced the regime in a more pragmatic approach towards negotiations with international community. With this in mind I have chronologically listed and described the imposed sanctions in two time periods – between the Islamic revolution of 1979 and first international sanctions in 2005 and between 2005 and the beginning of the negotiations in 2013. I have, furthermore, used the existing scientific interpretations and statistical data to analyse how sanctions affected the Iranian economy and the political decisions of the regime. Finally, I have come to a conclusion, that sanctions have indeed had a negative impact on the state economy, but are not the sole reason for a more appeasing approach towards negotiations. Inadequate internal economic policies as well as a general preparedness of the international community have also been considerable factors.

Keywords: economic sanctions, Iran, nuclear program, U.S.

KAZALO

1	UVOD	5
2	METODOLOŠKI OKVIR	6
2.1	Predmet proučevanja	6
2.2	Cilji raziskovanja	6
2.3	Hipoteza	6
2.4	Uporabljena metodologija	6
3	TEMELJNI POJEM	7
3.1	Gospodarske sankcije	7
4	NAPETOSTI MED IRANOM IN MEDNARODNO SKUPNOSTJO	8
4.1	Iranska islamska revolucija	8
4.2	Iranski jedrski program	10
5	GOSPODARSKE SANKCIJE PROTI IRANU	11
5.1	Sankcije ZDA	11
5.2	Sankcije Evropske unije	15
5.3	Sankcije Združenih narodov	17
6	POSLEDICE GOSPODARSKIH SANKCIJ ZA IRAN	18
6.1	Posledice sankcij, uvedenih med letom 1979 in uvedbo prvih mednarodnih sankcij	18
6.1.1	Naftni sektor	19
6.1.2	Trgovinska izmenjava	19
6.1.3	Finančni sektor	20
6.1.4	Končni rezultat vpliva sankcij	20
6.2	Posledice sankcij, uvedenih med letom 2005 in začetkom pogajanj leta 2013	21
6.2.1	Gospodarske posledice	22
6.2.2	Družbene posledice	25
6.2.3	Politične posledice	26
7	ZAKLJUČEK	27
8	LITERATURA	30

1 UVOD

Islamska republika Iran (v nadaljevanju Iran) je država z inteligentnimi, spoštljivimi in gostoljubnimi ljudmi, ki so lahko upravičeno ponosni na svojo bogato, perzijsko zgodovino in tradicijo, verjetno pa manj na politične izvajalce zadnjih 35 let. A ne glede na občutke in mnenja zahodnega sveta do z islamom navdihnjenega režima je strah do države – kot grožnje mednarodnemu miru - po mojem mnenju v večji meri neutemeljen in nerazumljiv. Izhaja namreč iz nepoznavanja zgodovinskega konteksta (vpletanje ZDA in Velike Britanije v notranje zadeve Irana), razmerja sil v regiji (boji za prevlado in verski spori) in interesov zahodnih sil na Bližnjem vzhodu (zaščita Izraela in naftnih virov) ter v večji meri temelji na propagandi politike in medijev.

Realnost za Iran in njegove ljudi pa je po drugi strani v veliki meri odvisna prav od omenjenega strahu in nezaupanja zahodnega sveta, ki sta se vse od začetka islamske revolucije leta 1979, še posebej pa v zadnjih šestih letih, najbolj očitno kazala v gospodarskih sankcijah, uperjenimi proti državi. Razlogi za sankcije so se skozi čas sicer spreminjali – kriza s talci ob vdoru v ameriško veleposlaništvo v Teheranu, podpiranje in financiranje terorizma, kršenje človekovih pravic in domnevni razvoj jedrskega orožja. Prav slednje je bilo od devetdesetih let ob upravičevanju sankcij največkrat na ustih ameriških in drugih zahodnih politikov.

Kaznovalni ukrepi so veljali za *modus operandi* zadnjih šestih ameriških administracij, medtem ko so evropske države stališča z ZDA uskadila pred desetimi leti, sankcije proti Iranu pa zaostrole pred šestimi leti. Iran je leta 2013 pristal na obnovljena pogajanja in julija 2015 s skupino evropskih držav, ZDA in Rusijo dosegel dogovor, ki določa dvig sankcij v zameno za občutno omejitev jedrskega programa in privolitev v mednarodni nadzor.

V diplomski nalogi me glede na razvoj dogodkov zato zanima, kako so sankcije vplivale na iransko gospodarstvo in politiko ter kako velike »zasluge« jim lahko pripišemo v luči doseženega dogovora.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 Predmet proučevanja

V diplomskem delu me zanima učinek gospodarskih sankcij, ki so jih ZDA, Evropska unija in Združeni narodi v različnih časovnih obdobjih uvedli in izvajali proti Iranu. Preučil bom obdobje od uvedbe prvih ukrepov leta 1979, torej od začetka islamske revolucije, pa vse do začetka pogajanj o jedrskem programu leta 2013. Predstavil bom zgodovinski kontekst sankcij, vzroke zanje, časovnico in vrsto posameznih sankcij in posledice teh sankcij na iransko gospodarstvo (inflacijo, brezposelnost, gospodarsko rast), politiko (rezultati volitev) in družbo (humanitarne posledice sankcij).

2.2 Cilji raziskovanja

V diplomskem delu bom uvodoma opredelil temeljne pojme in razloge za sankcije. Nadalje želim predstaviti časovni in vsebinski pregled sankcij proti Iranu in ugotoviti, ali, kako in na katerih področjih so sankcije vplivale na iransko gospodarstvo, družbo in politiko. V zaključku bom raziskal, ali so ukrepi, gledano s stališča držav, ki so sankcije uvedle, dosegli svoj cilj oziroma namen.

2.3 Hipoteza

Za proučevanje izbrane tematike sem izbral naslednjo hipotezo: Z uvedbo in izvajanjem gospodarskih sankcij je mednarodna skupnost prisilila Iran k večjemu sodelovanju pri pogajanjih o njihovem jedrskem programu.

2.4 Uporabljena metodologija

Raziskovalne metode, ki sem jih uporabil pri pripravi in pisanju diplomskega dela, so:

- **Metoda zbiranja in analize primarnih in sekundarnih virov:** pri pridobivanju informacij sem se zanašal na primarne vire, kot so gradiva ministerstev, mednarodni in bilateralni sporazumi in zakoni oziroma direktive. V sklop sekundarnih gradiv spadajo strokovni in novinarski članki, knjige in eseji.
- **Zgodovinska metoda:** zajema zbiranje podatkov in oblikovanje časovnice uvedbe posameznih sankcij.

- **Deskriptivna metoda:** na ta način sem opisal in predstavil sankcije, njihove značilnosti in razloge za uvedbo ter podal splošno obrazložitev, kaj sankcija sploh pomeni.
- **Statistična metoda:** za obdelavo statističnih podatkov.

3 TEMELJNI POJEM

3.1 Gospodarske sankcije

Gospodarske sankcije so vse bolj pomemben inštrument vplivanja na subjekte mednarodnega sistema. So namreč pragmatično orodje zunanje politike, ki zaradi svoje nenasilne, a kljub temu dovolj sporočilne vsebine, predstavlja »srednjo pot« med običajnimi praksami diplomacije in uporabo vojaške sile, s katero se v državah, ki sankcije uvajajo, lahko zadovoljijo tako konzervativne kot bolj liberalne strani (Taylor 2010, 21). Zagovorniki so tako prepričani, da gospodarske sankcije spodbujajo (pa čeprav ne na prostovoljen način) diplomatske poti, njihovi nasprotniki pa, da sankcije običajno še poglobljajo revščino med ljudmi v (ciljnih) državah prejemnicah (tistih, ki so cilj sankcij), režime teh držav pa delajo bolj totalitarne.

Pape (1997, 93–95) pravi, da gospodarska sankcija omejuje ali grozi z omejitvijo mednarodne oziroma bilateralne trgovine ali/in finančnih tokov. Na ta način poskuša država, skupina držav ali mednarodna organizacija, ki sankcije uvede(jo), omejiti gospodarske zmogljivosti subjekta (države, mednarodne organizacije, nevladne organizacije, podjetja ali skupine ljudi oziroma posameznika). Sankcije se, glede na konkretne primere iz zadnjega pol stoletja, največkrat nanašajo na zagotavljanje človekovih pravic, spodbujanje demokratičnih procesov, omejitev jedrskih ambicij ali internih konfliktov ter krepitev boja proti terorizmu (Hufbauer in drugi 1990, 7).

V Ustanovni listini Združenih narodov temelj za uvedbo (gospodarskih) sankcij v okviru Varnostnega sveta Združenih narodov (VS ZN) predstavlja 41. člen. Tam je zapisano, da so sankcije eden izmed ukrepov, ki ne vključuje uporabe oborožene sile in o katerem odloča Varnostni svet. Člen se med drugim nanaša tudi na gospodarsko obliko sankcij, in sicer z besedami: »Med te ukrepe lahko sodijo popolna ali delna prekinitev ekonomskih odnosov ...« (Ustanovna listina Združenih narodov, 41. čl.).

Hufbauer, Schott in Elliott (1990, 38) med cilje sankcij uvrščajo bolj ali manj očitno spremembo obnašanja in politik ciljne države, destabilizacijo vlad ciljnih držav, preprečitev manjših vojaških avantur in zmanjšanje vojaških zmogljivosti. Že sama uvedba sankcij lahko deluje kot opozorilo odločevalcem in voditeljem subjekta pred negativnimi posledicami, ki jih tovrstni ukrepi običajno prinašajo. Lahko pa služijo tudi kot način posrednega vplivanja na ljudi, ki nato izvajajo pritisk na odločevalske strukture.

Vse gospodarske sankcije temeljijo na omejevanju izmenjave, bodisi izdelkov, storitev in denarja. Med izdelke uvrščamo hrano, zdravila, dobrine za proizvodnjo, nafto, tehnologijo in luksuzne izdelke. Storitve se med drugim nanašajo na telekomunikacijske in logistične povezave. O finančnih sankcijah pa govorimo, ko pride do omejevanja posojanja denarja, mednarodnih transakcij, kupovanja in razpolaganja s finančnimi instrumenti ter drugimi podobnimi mehanizmi (Miyagawa 1992, 16–20).

4 NAPETOSTI MED IRANOM IN MEDNARODNO SKUPNOSTJO

4.1 Iranska islamska revolucija

Odnosi med Iranom in ZDA so se po slabih treh desetletjih sorazmerno naklonjenega odnosa zaostri leta 1979. Takrat je v tako imenovni iranski islamski revoluciji Mohamed Reza Pahlavi, tedanji iranski šah, neprostovoljno prepustil oblast, zamenjala pa ga je politično-verska garnitura, ki jo je vodil ajatola Homeini.

Revolucionarje (sprva je šlo za koalicijo, sestavljeno iz šiitske duhovščine, študentov, tudi nekaterih izobraženih liberalcev in celo marksistov s podporo delavcev in kmečkega prebivalstva) je kljub različnim notranjim interesom družilo nasprotovanje amerškemu vplivu v državi, represiji, usmerjeni proti opoziciji, vse večji neenakosti med razredi in korupciji. V sedemdesetih letih so visoke cene nafte sicer polnile državno blagajno in s tem omogočale gospodarski razvoj, vzpostavitev javnega zdravstvenega in šolskega sistema, a pričakovanja ljudi po boljšem življenjskem standardu niso bila dosežena. Milijoni s podeželja so se preseljevali v mesta, kjer so iskali službe, a so na koncu pristali v revnih četrtih na obrobju. Med številnimi ljudmi je prevladoval občutek, da družba (predvsem po krivdi šaha) preveč in prehitro posvaja tako imenovane zahodne vrednote, modernizacija pa ogroža tradicionalni način življenja (Parsa 1998, 4).

Januarja 1978 so študenti teologije organizirali proteste proti oblasti, ki so zborovanja zatrla s silo. Ljudje so na nasilje odgovorili s protesti in stavkami po vsej državi, ki so iz meseca v mesec postajali večji in bolj odmevni. Šah in vojska na politično krizo nista bila sposobna primerno odgovoriti, opozicija pa se je še krepila in, svoji raznolikosti navkljub, strnila vrste okoli ajatole Homeinija, islamskega klerika in starega kritika oblasti, zaradi česar je 15 let preživel v izgnanstvu (Rubin 1992).

Mohamed Reza Pahlavi je januarja 1979 pobegnil v tujino in nazadnje v ZDA. Potem ko je nova iranska oblast od ameriške vlade zahtevala šahovo izročitev, takratni ameriški predsednik Jimmy Carter pa jo je zavrnil, je skupina iranskih študentov, združenih pod imenom »Islamski študentje, sledilci Imamove linije«, novembra 1979 vdrla v ameriško veleposlaništvo v Teheranu in zajela 52 ameriških državljanov. Homeini je zasedbo veleposlaništva označil za drugo revolucijo in krizo izkoristil za prikazovanje ZDA kot šibke države z zgolj navideznim vplivom. Zaradi smrti šaha julija 1980 in septembrskega začetka iransko-iraške vojne je Iran nato pristal na nadaljevanje pogajanj, kriza s talci pa je epilog na podlagi Alžirskih akordov dosegla z izpustitvijo Američanov januarja 1981 (Daugherty 1993).

Z islamsko revolucijo je oblast vzpostavila sistem teokracije, uvedla širiatsko pravo in islamski kazenski zakonik. Začel se je pregon nasprotnikov (Šterbenc 1996, 66). V mednarodni politiki so takratni dogodki pomenili uvod v novo obdobje med Iranom in ZDA, ki so bili v vsem tem času skoraj neprekinjeno zaznamovani z gospodarskimi sankcijami in omejenimi diplomatskimi stiki. Islamsko revolucijo in ranljivost države, ki se je v prvih letih ukvarjala z oblikovanjem novega sistema in reorganizacijo vojske, je z vojaškim napadom na Iran poskušal izkoristiti tudi sosednji Irak.

Vojna je trajala osem let, njen konec pa je predstavljal tudi simboličen zaključek islamske revolucije. Praktično neomejeno oblast Homeinija je deloma omejil predsedniški sistem, režim je postal manj avtorski, zmanjšal pa se je tudi vpliv duhovščine v državi (Šterbenc 1996, 68).

4.2 Iranski jedrski program

Iran se je z raziskovanjem jedrske energije začel ukvarjati že v 50. letih prejšnjega stoletja. Leta 1961 je s pomočjo ZDA v Teheranu zgradil raziskovalni reaktor, v 70. letih pa predstavil strategijo, po kateri bi do leta 1994 postavil med deset in 20 jedrskih reaktorjev za proizvodnjo električne energije. Neposredno po revoluciji leta 1979 je nova oblast program začasno zaustavila, a ga že po treh letih ponovno obudila. Takrat je ameriško zunanje ministrstvo opozorilo, da bi Iran potencialno lahko začel z razvojem jedrskega orožja, in sicer kot odgovor na podobne domnevne ambicije Iraka. Iran je v naslednjih letih izvedel več poskusov na področju obogatitve urana, proizvodnje težke vode in jedrskega goriva. Leta 2011 je po več prekinitvah v sodelovanju z Rusijo zagnal reaktor Bushehr, po besedah oblasti pa imajo v načrtu postavitve še več reaktorjev s skupno močjo 20 tisoč megavatov v prihodnjih 20 letih. Vse iranske vlade in vrhovni voditelj Hamenej so doslej kategorično zavračali očitke in sume ZDA in drugih držav, da Iran išče tehnologijo, ki bi mu omogočila razvoj jedrskega orožja (Kerr 2016).

Najbolj sporna točka za mednarodno skupnost so iranske plinske centrifuge za bogatenje urana, ki omogočajo proizvodnjo tako nizko kot visoko obogatenega urana. Prvi poganja jedrske reaktorje, drugi se lahko uporablja tudi v jedrskem orožju. Leta 2002 je Nacionalni svet iranskega upora, iranska politična opozicija v izgnanstvu, predstavila dokumente, ki naj bi dokazovali, da Iran ni razkril vseh svojih aktivnosti v zvezi z jedrskim programom. Razkritja so se nanašala na gradnjo objekta za bogatenje urana pri kraju Natanz in obrata za proizvodnjo težke vode pri kraju Arak. Mednarodna agencija za jedrsko energijo (IAEA) je pri nadzoru ugotovila, da Iran res ni posredoval vseh relevantnih informacij. Po pogajanjih z vladami Francije, Nemčije in Velike Britanije Iran pristane na bolj podrobne inšpekcije s strani IAEA, ki pa februarja 2014 ponovno ugotovi, da Iran v preteklosti ni razkril dela na naprednejših, P-2, centrifugah. IAEA o tem obvesti VS ZN, ki na podlagi ugotovitev sprejme resolucijo, v kateri od Irana zahteva, da opusti aktivnosti v zvezi z bogatenjem urana, ponovno razmisli o gradnji proizvodnega obrata za težko vodo Arak in začne celovito sodelovati z inšpektorji IAEA. Iranska vlada resolucijo, in vse nadaljnje, zavrne in nadaljuje z jedrskimi aktivnostmi (Heinonen 2014).

Avgusta 2013 je novoizvoljeni iranski predsednik Hasan Rohani predlagal nadaljevanje pogajanj s skupino P5+1 (ZDA, Veliko Britanijo, Francijo, Rusijo, Kitajsko + Nemčijo) in Evropsko unijo. Julija 2015 države dosežejo skupen dogovor, ki januarja 2016 stopi v veljavo.

Glede na dogovor se je Iran med drugim zavezal, da bo zmanjšal število centrifug z 19 tisoč na 6.104, občutno zmanjšal količino obogatnega urana, poleg tega ta ne bo smel preseči 3,67 odstotka čistosti – to je meje, pod katero je uran uporaben zgolj v civilne namene. ZDA in druge države so se zavezale k dvigu vseh z jedrskim programom povezanih sankcij (BBC 2016b).

Administracija ameriškega predsednika Baracke Obame, ki je dogovor podpisala, je zatrdila, da so z dogovorom zagotovili, da Iran ne bo pridobil jedrskega orožja in bo program razvijal zgolj v miroljubne namene (The White House 2016). Po besedah Hasana Rohanija, iranskega predsednika, pa je sporazum »zmaga za Iran« in dokaz, da svet Irana ne bo več »obravnaval kot mednarodne grožnje« (Al Jazeera 2015).

5 GOSPODARSKE SANKCIJE PROTI IRANU

5.1 Sankcije ZDA

Prve sankcije so ZDA, takrat jih je vodil predsednik Jimmy Carter, uvedle neposredno po začetku ameriško-iranske krize s talci. Deset dni po napadu na veleposlaništvo je Carter z odlokom zaukazal izvršitev prvega svežnja ukrepov, ki je obsegal zamrznitev premoženja iranske vlade v ZDA pri ameriških bankah, podjetjih in posameznikih zunaj ZDA. Na ta način so Iranu onemogočili razpolaganje z 12 milijardami dolarjev premoženja v obliki bančnih depozitov, zlata in nepremičnin (Caswell 1981). Skoraj sočasno je Carterjeva administracija prepovedala uvoz izdelkov iz Irana v ZDA (O'Sullivan 2003).

Predsedniški odlok je bil po umiritvi razmer preklican na podlagi t.i. Alžirskih akordov, s katerimi so se ZDA v zameno za izpustitev talcev zavezale, da bodo, med drugim, sprostile »iransko premoženje v ZDA«, se »odpovedale vsem pravnim postopkom proti Iranu in iranskim subjektom na ameriških sodiščih« ter »preklicale gospodarske sankcije« (Parstimes.com 1981).

Kljub ponovni vzpostavitvi gospodarskih odnosov med državama pa politični sentiment na obeh straneh ni ponujal priložnosti za dolgoročni dogovor. Januarja 1984 je ameriško zunanje ministrstvo Iran uvrstilo na seznam »podpornikov terorizma«, in sicer neposredno po napadu na ameriške vojašnice v Libanonu, ki so ga izvedle skupine, predhodnice teroristične organizacije Hezbolah (O'Sullivan 2003). Že s tem, ko so ZDA Iran uvrstile na »teroristični seznam«, so bile proti državi samodejno uvedene nekatere sankcije, med drugim prepoved

prodaje blaga z dvojno rabo (torej tistega blaga, ki je lahko uporabljen tako v vojaške kot miroljubne namene) in prepoved neposrednega financiranja in prodaje orožja v Iran. ZDA so pri mednarodnih finančnih institucijah sočasno lobirale za prepoved oziroma omejitev denarne pomoči in posojil Iranu, izključujoč humanitarno pomoč (Katzman 2016). Takratni predsednik ZDA Ronald Reagan je svojo serijo sankcij proti Iranu zaključil leta 1987, ko je državo označil za »pomembnega posrednika trgovine z drogami« in posledično prepovedal uvoz praktično vseh izdelkov, proizvedenih v Iranu.

Kljub priložnosti za otoplitev odnosov, ki so jo prinesli konec iransko-iraške vojne, smrt Homeinija in imenovanje politično zmernejšega predsednika države Hasmenija Rafsanjanija, sta George Bush st. in predvsem Bill Clinton nadaljevala politiko svojih predhodnikov. Leta 1995 je Clinton sprejel predsedniški odlog, s katerim je najprej prepovedal sodelovanje ameriških podjetij v iranski naftni industriji in prodajo letalskih delov, kasneje pa še vsakršno gospodarsko sodelovanje z Iranom (O'Sullivan 2003). Kar nekaj prahu v mednarodni skupnosti je dvignil leto kasneje v ameriškem kongresu sprejeti dokument o sankcijah proti podjetjem, ki vlagajo v iransko ali libijsko gospodarstvo (t.i. Iran-Libya Sanctions Act (ILSA) - leta 2006 se preimenuje v Iran Sanctions Act (ISA)). V primeru Irana so bila namreč kaznovana tudi tuja podjetja, ki so v iransko naftno industrijo vložila več kot 20 milijonov dolarjev (Taylor 2010, 67).

Clinton je kot odgovor na izvolitev prav tako politično zmernejšega predsednika Khatamija leta 1999 in 2000 sprva sicer nekoliko omilil ukrepe. Aprila 1999 je z odlokom tako dovolil izvoz hrane in zdravil (poleg Irana je odlok zadeval še Libijo in Sudan), leta 2000 pa uvoz nekaterih izdelkov iz Irana, kot so preproge, pistacije in kaviar – prepoved za omenjene izdelke je bila sicer znova sprejeta leta 2010 (Katzman 2016).

Kratko obdobje sorazmerno spravljive mesebojne politike so na glavo postavili teroristični napadi 11. septembra 2001. Po napadih je ameriški predsednik George W. Bush v obliki predsedniških odlokov sprejel dodatne sankcije, ki so ciljale države, domnevne sponzorke terorizma, torej tudi Iran.

Zaradi številnih prepovedi in omejitev trgovina med državama medtem praktično ni več obstajala, ZDA pa so na tej točki izgubile učinkovit vzvod za nadaljnjo vplivanje na Iran. Novo okno priložnosti za vpeljavo dodatnih sankcij se je nato odprlo junija leta 2005. Bush

ml. je z odlokom prvič omogočil uvedbo ciljanih finančnih sankcij in tako poskušal Iranu in posameznikom onemogočiti dostop do mednarodnih finančnih trgov (Taylor 2010, 69). Busheva odločitev je bila neposreden odziv na izvolitev iranskega predsednika Mahmuda Ahmadinejada, ki je po prevzemu oblasti obnovil iranski jedrski program in ponovno omogočil bogatenje urana.

Nova ameriška kaznovalna strategija je udarila na dveh frontah; po iranskih državljanih oziroma iranskih organizacijah, ki so bili, ali povezani z iranskim jedrskim programom ali so podpirali aktivnosti, povezane s terorizmom. Glavno orožje ameriških finančnih sankcij je bila zamrznitev njihovega premoženja v ZDA in onemogočanje poslovnih dogovorov z ameriškinimi podjetji (Taylor 2010, 69). Na »črno listo« so bile uvodoma uvrščene tri iranske entitete, med njimi tudi iranska organizacija za jedrsko energijo, kasneje pa se je seznam imen povečeval predvsem z iranskimi finančnimi ustanovami, med njimi so bile tudi banke Saderat, Sepah, Meli in Melat ter ostale (Katzman 2016).

Od leta 2006 je ameriško ministrstvo za finance poskušalo s sistematičnim pritiskom prepričati tudi tuje banke, naj se odpovejo sodelovanju z iranskimi bankami, češ da država izkorišča mednarodni finančni sistem za financiranje terorističnih skupin in nabavo orožarske tehnologije. Po podatkih poročila ameriške kongresne pisarne za nadzor nad proračunskimi izdatki vlade iz februarja 2013 so se predstavniki ameriškega ministrstva za finance sestali z več kot 145 bankami iz 60 držav, uspeli pa so pri 80 bankah – toliko jih je namreč prenehalo izvajati finančne transakcije z iranskimi bankami (United States Government Accountability Office 2013).

Leta 2010 so ZDA še dodatno zaostriale sankcije proti podjetjem, ki so s finančnimi vložki ali dobavo izdelkov nudili podporo iranskemu energetskega sektorju. S sankcijami, institucionaliziranimi s sprejetjem zakona o »Sankcijah in dezinvestiranju Irana« (Comprehensive Iran Sanctions, Accountability, and Divestment Act – CISADA), so ZDA še nadgradile arzenal ukrepov, ki je bil sprejet z dokumentom ILSA leta 1996.

CISADA razširi seznam aktivnosti, ki so podvržene sankcijam z (United States Department of Treasury 2010):

- investicijo, ki neposredno in pomembno prispeva k povečanju iranskih razvojnih zmogljivosti na področju naftnih virov,

- prodajo ali posojajo izdelkov in storitev, ki bi lahko neposredno in pomembno prispevali k obnovi ali razširitvi iranske proizvodnje rafiniranih naftnih proizvodov,
- prodajo naftnih proizvodov,
- zavarovalniške ali pozavarovalniške storitve,
- finančne ali borzne storitve,
- ladjedelniške ali dostavne storitve.

CISADA določa tudi posledice za kršitelje – ti so bili lahko v primeru ugotovljene kršitve kaznovani s tremi ali več različnimi sankcijami, ki onemogočajo pridobitev (United States Department of Treasury 2010):

- izvozne pomoči ameriške izvozno-uvozne banke,
- licence za izvoz vojaške tehnologije,
- posojila nad desetimi milijoni dolarjev s strani ameriških privatnih bank,
- statusa t.i. primarnega kupca ameriškega državnega dolga (velja za finančne institucije),
- pogodbe o javnem naročilu vlade ZDA,
- dovoljenja za izvajanje finančnih transakcij,
- dovoljenja za izvajanje transakcij z nepremičninami,
- dovoljenja za uvoz izdelkov in storitev v ZDA.

Med letoma 2011 in 2013 je ameriška administracija z dodatnimi, še bolj specifičnimi ukrepi, poskušala dodatno oslabilo logistične zmogljivosti iranskega gospodarstva na področju prevoza naftnih izdelkov ter iranskega finančnega sektorja. Med drugim je v okviru nacionalnega obrambnega načrta za fiskalno leto 2012 uvedla dodatne sankcije za tuje banke, ki so sodelovale z iransko centralno banko, z dokumentom »The Iran Freedom and Counter-Proliferation Act« iz leta 2013 pa omogočila kaznovanje vseh tujih podjetij, ki so trgovala ali drugače omogočala delovanje iranske avtomobilske in naftne industrije (United States Institute of Peace 2015). Glej tudi **Tabela 5.1**.

Tabela 5.1: Zgodovinski pregled ameriških sankcij proti Iranu

Administracija ameriškega predsednika	Leto	Vsebina sankcije
---------------------------------------	------	------------------

Jimmy Carter	1979 - 1980	Prepoved razpolaganja Irana s premoženjem v ZDA, prepoved uvoza iz Irana (preklicano z Alžirskimi akordi).
Ronald Reagan	1984	Prepoved prodaje blaga z dvojno rabo, orožja in finančne pomoči.
Ronald Reagan	1987	Prepoved uvoza vseh izdelkov, tudi nafte.
Bill Clinton	1994	Omejitev prodaje tehnologije za izdelavo orožja za množično uničenje.
Bill Clinton	1995	Prepoved vlaganja v iranska podjetja, splošna prepoved izvoza v Iran.
Bill Clinton	1996	Uvedene sankcije proti podjetjem, ki so v iranski naftni sektor vložila več kot 20 milijonov dolarjev.
George Bush ml.	2001	Prepoved razpolaganja s premoženjem za ljudi na terorističnih seznamih.
George Bush ml.	2005	Finančne sankcije: prepoved ali omejevanje transakcij.
George Bush ml.	2007	Prepoved uporabe premoženja za entitete, ki so sodelovala pri »destabilizaciji« Iraka.
Barack Obama	2010	Dodatne sankcije proti podjetjem, ki so nudila podporo iranskemu energetskega sektorju.
Barack Obama	2010	Prepoved uporabe premoženja za subjekte, ki so v Iranu kršila človekove pravice.
Barack Obama	2011	Sankcije proti iranskemu finančnemu sektorju.
Barack Obama	2013	Uvedene sankcije proti tretjim podjetjem, ki vlagajo v iransko avto industrijo.

Viri: Caswell (1981); O'Sullivan (2003); Katzman (2016); Taylor (2010); United States Institute of Peace (2015).

5.2 Sankcije Evropske unije

Evropske države so bile, tako Taylor (2010, 73), tradicionalno bolj zadržane pri uvajanju sankcij, še več, pogostokrat so celo odkrito nasprotovale ameriški politiki, češ da nekateri njeni ukrepi »ogrožajo svobodno mednarodno trgovino« (European Commission 2001).

Na drugi strani so se vodilne evropske države, Francija, Nemčija in Velika Britanija, od leta 2003 z Iranom pogajale na temo iranskega jedrskega programa. Iran je namreč razvijal in gradil, brez vednosti mednarodne skupnosti, infrastrukturo za bogatenje urana v Natanzu in

obrat za proizvodnjo težke vode pri kraju Arak. Po izvolitvi konzervativnega predsednika Mahmuda Ahmadinejada leta 2005 so pogajanja padla v vodo, Iran je nadaljeval z jedrskimi aktivnostmi, IAEA pa je državo prijavila VS ZN zaradi neizpolnjevanja svojih obveznosti. Na ta način se je za mednarodno skupnost odprla priložnost za oblikovanje prvih skupnih sankcij proti Iranu; leta 2006 oziroma 2007 so Združeni narodi in Evropska unija sprejela prvi sveženj ukrepov (Belfer Center for Science and International Affairs 2015).

Evropska unija (EU) je sankcije proti Iranu postopoma uvajala vse od leta 2006 in se pri tem ravnala po resolucijah Združenih narodov, v nekaterih primerih pa ukrepe, predvidene v resolucijah, še zaostila (Taylor 2010, 74).

Leta 2007 je EU zamrznila premoženje posameznikov in entitet, povezanih z iranskim jedrskim in raketnim programom ter prepovedala trgovino z izdelki za dvojno rabo (Council of The European Union 2007).

Leta 2010 je EU še dodatno zaostila sankcije in po učinkih skoraj preseгла ameriške (Laub 2015). V takratnem svežnju ukrepov je EU evropskim institucijam prepovedala sodelovanje z iranskimi bankami, vključno z iransko centralno banko, omejila dostop Irana do evropskega obvezniškega ter zavarovalniškega trga, omejila trgovino (dodatne omejitve za izdelke z dvojno rabo in določeno tehnologijo) in vlaganje v iransko energetiko, transport, jedrsko industrijo in zmogljivosti za izkop uranove rude (Council of The European Union 2010).

Evropska prizadevanja za osamitev Irana in njegovo posledično vrnitev za pogajalsko mizo pa so dosegla vrhunec leta 2012. Takrat je Svet Evropske unije sprejel sklep, ki prepoveduje uvoz iranske surove nafte in ostalih petrokemičnih izdelkov v Evropsko unijo ter obenem prepoveduje trgovino z zlatom, dragocenimi kovinami in diamanti z iransko vlado. Sankcije so se nanašale tudi na omejitve zavarovanja prevozov in prodaje nafte, zamrznitev premoženja iranske centralne banke, uvoz grafitu, aluminija, železa ter industrijske programske opreme (Council of The European Union 2012). Glej tudi **Tabela 5.2**.

Tabela 5.2: Zgodovinski pregled sankcij Evropske unije proti Iranu

Leto	Vsebina sankcije
2007	Prepoved trgovine z izdelki z dvojno rabo, tehnologije za razvoj jedrskega in

	balističnega orožja, zamrznitev premoženja posameznikov in podjetij iz Irana.
2010	Prepoved uvoza orožja in vojaške opreme, prepoved sodelovanja z iranskim finančnim sistemom za evropske banke, prepoved izvoza tehnologije za uporabo v energetske sektorju.
2012	Prepoved uvoza nafte in naftnih izdelkov iz Irana v Evropsko unijo, prepoved financiranja in izvajanja zavarovalniških poslov, povezanih s prodajo in prevozom iranske nafte. Izključitev določenih iranskih bank iz sistema SWIFT. Prepoved uvoza zemeljskega plina iz Irana.

Viri: Council of The European Union (2007); Council of The European Union (2010); Council of The European Union (2012).

5.3 Sankcije Združenih narodov

Potem ko je IAEA leta 2005 Iran obtožila »nespoštovanja pravik« je VS ZN v naslednjih letih postopoma zaostroval mednarodni sankcijski režim proti Iranu (IAEA 2005). Prvi sveženj ukrepov, ki ga je VS leta 2006 z resolucijo 1737 soglasno sprejel, je vključeval prepoved trgovine z materialom in tehnologijo za uporabo pri bogatenju urana ali izdelavi balističnega orožja ter ob tem prepovedoval zunanje financiranje tovrstnih programov (Laub 2015).

Leta 2007 in 2008 sta sledili še dve resoluciji VS ZN, ki sta omejili finančno pomoč Iranu (izključena je bila humanitarna pomoč) ter pooblastili države članice ZN za pregled iranskega tovara na svojem ozemlju oziroma teritorialnih vodah. Četrta zavezujoča resolucija iz leta 2010 pa je iranske banke, vključno s centralno banko, povezala z iranskimi oboroževalnimi programi in jih posledično izpostavila mednarodnim sankcijam (Laub 2015).

6 POSLEDICE GOSPODARSKIH SANKCIJ ZA IRAN

Gospodarske sankcije proti Iranu, ki so praktično brez večjih prekinitev trajale 35 let in so po obsegu ter učinkovitosti dosegle vrhunec med leti 2010 in 2013, so škodovala gospodarstvu Irana in pustile politične in družbene posledice. Sankcije so najbolj občutno negativno vplivale na iranski naftni sektor, industrijsko proizvodnjo, letalsko industrijo ter finančni sistem in posledično pripeljale do zmanjšanja gospodarske aktivnosti, visoke inflacije, brezposlenosti, pa tudi političnih in družbenih sprememb (Johnson 2012). V tem poglavju na podlagi zgodovinskega pregleda statističnih podatkov, poročil in interpretacij podrobneje analiziram učinke sankcij. Poglavje sem razdelil na dva dela.

6.1 Posledice sankcij, uvedenih med letom 1979 in uvedbo prvih mednarodnih sankcij

V letih pred islamsko revolucijo je Iran beležil okrepljeno rast bruto domačega proizvoda (BDP). Med letoma 1963 in 1976 je ta v povprečju na leto zrasel za osem odstotkov (World bank 2016a). Veliko zaslug za takratni razcvet gre po mnenju poznavalcev pripisati reformam šaha Mohameda Reze Pahlavija, ki je postavil učinkovit državni aparat, oblikoval podporne mehanizme za zasebni sektor in prodal nekatere državne deleže v podjetjih. Tudi zaradi visokih cen nafte, iranskega daleč najbolj pomembnega izvoznega izdelka, je Iran v letih pred revolucijo po BDP na prebivalca presegel ostale države v razvoju in zmanjševal zaostanek do najbogatejših gospodarstev (Esfahani in Pesaran 2008).

Neposredno po revoluciji leta 1979 je iransko gospodarstvo padlo v gospodarsko recesijo, ki je (z izjemo 1983 in 1984) trajalo nadaljnjih deset let. Leta 1988 je realni BDP znašal zgolj še 54 odstotkov vrednosti iz leta 1976. Cena nafte je med letoma 1984 in 1985 ter 1988 in 1989 na svetovnem trgu namreč upadla za 42 odstotkov, povprečen letni upad iranskega BDP pa je bil v istem obdobju povprečno dva odstotka na leto (Jahangir 1997).

Sankcije, ki so jih ZDA uvedle kot odgovor na krizo s talci oziroma uvrstitev Irana med države podpornice terorizma, večjih gospodarskih učinkov v tistem obdobju sicer niso imele. Esfahani in Pesaran (2008) kot bolj pomembne vzroke za gospodarski kolaps navajata politično nestabilnost, splošno nezanimanje zasebnih vlagateljev za investiranje, številčno

odseljavanje intelektualcev, nizke cene nafte na svetovnem trgu in uničujočo vojno z Irakom, ki je trajala do leta 1988.

Tudi kasnejši sankcijski režim v devetdesetih letih občutnejšega dolgoročnega negativnega vpliva na iransko gospodarstvo ni imel, a vseeno ni bil brez posledic. Neposredno po uvedbi Clintonovega predsedniškega odloka iz leta 1995, ki je uvedel splošno prepoved trgovinske izmenjave med Iranom in ZDA, je cena iranske valute rial padla, nastali so začasni stroški skladiščenja presežne nafte, namenjene ameriškim kupcem, svoj račun pa so v naslednjih letih izstavili tudi omejen dostop do mednarodnih finančnih trgov in priprava novih, dražjih pogodb, v propadlih poslih z ameriški naročniki (Jahangir 1997).

6.1.1 Naftni sektor

Iran je imel najmočnejše trgovinske vezi z ZDA oziroma ameriški podjetji stlane na področju prodaje nafte. Država je leta 1994 izvozila 2,6 milijona sodčkov nafte na dan, ki so bili glede na takratno ceno denarja vredni okoli 13 milijard dolarjev na leto. Od tega so ameriška podjetja pokupila kar slabo četrtno proizvodnje, namenjene izvozu, kar je predstavljalo med 3,5 in štirimi milijardami dolarjev na leto (Torbat 2005, 417).

Profesor na kalifornijski univerzi Berkeley in strokovnjak za politiko ter gospodarstvo Irana Akbar E. Torbat ocenjuje, da Iran kljub temu ni utrpel večjih posledic embarga na izvoz nafte v ZDA oziroma zaradi prepovedi njene prodaje ameriškim podjetjem. To arumentira s tako imenovanim modelom cenovnega vodje, v primeru Organizacije držav izvoznic nafte (OPEC) je to Savdska Arabija, ki določa ceno blaga na trgu – in to ne glede na obstoječo konkurenco. Posledično to pomeni, da je bil Iran kljub zmanjšanemu skupnemu povpraševanju še vedno sposoben prodati svojo nafto po takratni tržni ceni in na tej postavki ni utrpel gospodarske izgube. Iran je tudi sorazmerno hitro našel nove prodajne kanale z evropskimi državami, Japonsko, Avstralijo in Kitajsko, ki so ameriške pozive k mednarodnem bojkotu ignorirala in nadaljevala s sodelovanjem z islamsko državo (Torbat 2005, 417).

6.1.2 Trgovinska izmenjava

Trgovinski embargo je veljal tudi za ne-naftne izdelke, kot so perzijske preproge, pistacije in suho sadje, ki so bili v tistem obdobju poleg nafte najpomembnejši izvozni artikli, a so kljub temu predstavljali zgolj 7,3 odstotka iranskega izvoza. ZDA so po drugi strani pred uvedbo sankcijskega režima leta 1995 v Iran uvozile za 329 milijonov dolarjev blaga, poleg

prehrambnih izdelkov in gnojil največ mehanizacije in znanja za črpanje ter predelavo nafte, generatorjev, plinskih turbin in lokomotiv (The Observatory of Economic Complexity 1995).

Tehnološko zahtevna mehanizacija ameriških proizvajalcev sicer velja za eno najboljših na svetu. Ker je Iran izgubil dostop do nakupa tovrstnih izdelkov, je moral poiskati nove ponudnike, ki pa so bili, ali dražji ali manj kakovostni. V številkah to pomeni, da je Iran zaradi prepovedi izvoza v ZDA oziroma uvoza ameriških izdelkov v državo utrpel 140 milijonov dolarjev škode na leto (Torbat 2005, 417).

6.1.3 Finančni sektor

Sankcije so bile tudi finančne narave in so med drugim vključevale prepoved vlaganja v iranske energetske projekte s strani ameriških podjetij, dajanja ali podaljševanja posojilnih shem in kandidiranja iranskih podjetij za pridobitev raznovrstnih ameriških finančnih mehanizmov, kot so izvozna posojila, garancije in zavarovanja. ZDA so svojim predstavnikom v mednarodnih finančnih institucijah (Svetovni banki, Mednarodnem denarnem skladu in Azijski razvojni banki) tudi ukazala, naj glasujejo proti podaljšanju posojilnih shem ter drugih finančnih pomoči Iranu. Tovrstne sankcije so okrnile iransko finančno stabilnost, državo pa prisilile k iskanju alternativ, ki pa so bile običajno dražje - tako na področju pridobivanja posojil kot pri sklepanju pogodb s tujimi energetskimi družbami. Torbat (2005, 425) je tovrstno škodo za Iran med letoma 1995 in 2000 ocenil na 637 milijonov dolarjev na leto.

Takratne sankcije so, predvsem v letih 1995 in 1996, omajale zaupanje v iranski finančni sistem, prispevale k povišanju inflacije, povečanju brezposelnosti ter zmanjšanju družbenega proizvoda. Ob tem je treba poudariti, da so bile težave tudi posledica nekaterih notranjih in s sankcijami nepovezanih dejavnikov, denimo, finančne nepremišljenosti, negospodarnega ravnanja z devizami in odsotnosti nadzora centralne banke (Jahangir 1997).

6.1.4 Končni rezultat vpliva sankcij

Kljub temu je Iran – glede na statistične podatke – obdobje med letoma 1995 in 2000 sankcijam in notranjih izzivov navkljub prestal v sorazmerno pozitivnih številkah, kar je med drugim posledica nepričakovanega, a občutnega povišanja cen nafte na svetovnih trgih leta 1997, apreciacije ameriškega dolarja in pa nekaterih, sicer omejenih, reform na področju davčne zakonodaje, liberalizacije trgovine, podeljevanja subvencij, državnih razpisov in

administracije. Država je med letom 1995 in 2000 v povprečju tako dosegala 3,3-odstotno gospodarsko rast. Inflacija je leta 1995 sicer res narasla na rekordnih 49 odstotkov, a v naslednjih dveh letih padla na 28 odstotkov (1996) oziroma 17 odstotkov (1997), torej v bližino povprečja obdobja med 1990 in 1994 (World bank 2016b). Poleg tega je država beležila trgovinski presežek in manjši proračunski primanjkljaj.

Gospodarski učinek sankcij je bil torej omejen, še manj uspešni pa so bili Američani pri uresničevanju zastavljenega cilja - to je kaznovanju Irana zaradi podpiranja mednarodnega terorizma, kršenja človekovih pravic, zasledovanja ambicij po jedrskem orožju in oviranja bližnjevzhodnih mirovnih pogajanj.

Takratni iranski predsednik Mohamed Khatami je leta 2003 javno izjavil, da je Iran odkril in pridobil uran, ki je potreben za proizvodnjo jedrske energije. Ob tem je sicer zatrdil, da bo država surovino uporabljala zgolj v miroljubne namene (BBC 2003). Iranska vladajoča garnitura je nadaljevala z represivnimi ukrepi, tudi aretacijami in umori voditeljev opozicijskih strank, novinarjev in študentov ter vsesplošno anti-ameriško in anti-izraelsko retoriko (Torbat 2005, 430). Državni voditelj ajatola Hamenej je leta 2000 Izrael, denimo, oklical za »tumor, ki bi ga bilo potrebno odstraniti iz regije« (Gulf News 2000), leta 2002 pa ZDA označil za »velikega Satana« (Counter Extremism Project 2002).

Glavni razlog, da sankcije niso dosegle zastavljenih pričakovanj je v pomajkanju širšega mednarodnega sodelovanja; ZDA so namreč upale, da bodo ukrepe sčasom posvojile tudi ostale zaveznice, a se to ni zgodilo, saj so imele nekatere države z Iranom vzpostavljene enostavno preveč pomembne gospodarske odnose – ti so bili v nekaterih primerih bolj intenzivni kot ameriški. Evropske in nekatere azijske države poleg tega niso delile prepričanja, da lahko ameriški ukrepi vplivajo na proces političnega odločanja v Iranu; vse do leta 2005 je njihov odnos z Iranom in njenimi voditelji zato temeljil na diplomaciji in dialogu, strategiji, ki pa na koncu ni obrodila sadov (Torbat 2005, 429).

6.2 Posledice sankcij, uvedenih med letom 2005 in začetkom pogajanj leta 2013

Po letu 2000 in neposredno po terorističnih napadih 11. septembra 2001 je prišlo do otoplitve odnosov med državama, a obdobje, sicer previdnega, dialoga in celo izmenjave obveščevalnih podatkov ob ameriškem napadu na Afganistan ni trajalo dolgo. Ameriški predsednik George W. Bush je v znamenitem govoru o stanju države leta 2002 Iran namreč

označil za državo na »osi zla« in še dodatno okrepil ekonomski pritisk (CNN 2002). Potem ko so propadli tudi pogovori Irana in evropskih držav na temo jedrskega programa se je odprla priložnost za mednarodno akcijo, ki so jo v naslednjih letih z več resolucijami podprli Združeni narodi in na njihovi osnovi Evropska unija. O mednarodnih sankcijah v obdobju med 2005 in 2013 več pišem v petem poglavju.

6.2.1 Gospodarske posledice

Iransko gospodarstvo je v prvem desetletju novega tisočletja v primerjavi z devetdesetimi leti 20. stoletja beležilo manj nihanj, a še vedno ohranilo podobno visoko rast. Bruto domači proizvod se je gibal med 2,3 odstotka leta (2009) in 9,1 odstotka (2007) (World bank 2016a). Glavni razlog za (statistično) krepitev gospodarstva so bili visoki prihodki z naslova prodaje nafte, ki so omogočili finančno podlago za zapravljivo »petro populistično« politiko. Takratni predsednik Mahmud Ahmadinejad je socialni mir med drugim kupoval s podaljševanjem subvencij za osnovne življenjske dobrine, navidezno privatizacijo nekaterih podjetij (posredni nadzor nad katerimi je še vedno obdržala država) in ponujanjem obrestnih mer, nižjih od stopnje inflacije, s katerimi je poskušal spodbuditi nastajanje novih delovnih mest med majhnimi in srednje velikimi podjetji. Ukrep sicer ni dosegel zastavljenih ciljev, saj podjetja kljub poceni posojilom zaradi gospodarskih sankcij niso imela dostopa do mednarodnih trgovinskih in finančnih trgov ter novih tehnologij. So pa poceni posojila, med drugim tudi za gradnjo stanovanj za revnejši sloj prebivalstva, povečala količino denarja v obtoku med letoma 2005 in 2013 za 600 odstotkov, posledično pa tudi inflacijo, o kateri več pišem spodaj (Alizadeh 2014).

Ker uvodni mednarodni ukrepi niso vključevali prepovedi izvoza tehnologije iranski naftni industriji oziroma uvoza iranske nafte ter sankcij, povezanih s finančnim sektorjem, se je oblast lahko še vedno zanašala na rekordno visoke naftne prihodke takratnega obdobja, kar se je kazalo tudi v njihovi samozavestni retoriki. Predsednik Ahmadinejad je, denimo, resolucije VS ZN zavrnil kot »ničvreden kos papirja« (Reuters 2006).

Retorika predstavnikov oblasti se je občutno zasukala med leti 2010 in 2013 oziroma sorazmerno z uvedbo novih mednarodnih ukrepov, ki so neposredno in občutno prizadeli delovanje iranske naftne ter finančne industrije. Ajatola Hamenej je takrat vendarle priznal, da sankcije »ustvarjajo probleme« (AFP 2012a), Ahmadinejad pa, da so »zahodne države uspele zmanjšati prihodke z naslova prodaje nafte« (Bozorgmehr 2012a).

Iran je še leta 2011 izvozil 2,2 milijona sodčkov nafte na dan, v naslednjih treh letih pa je zaradi sankcij izvoz padel v povprečju za 52 odstotkov, najbolj občutno maja leta 2013, ko ga je bilo samo še za 700 tisoč sodčkov na dan (IEA 2014). Decembra 2012 je iranski minister za gospodarstvo priznal, da zaradi sankcij Iran izgublja polovico naftnih prihodkov (AFP 2012b). Sankcije so zmanjšale prihodke iranske naftne industrije za okoli 160 milijard dolarjev. Iran je kljub sankcijam še vedno lahko v omejenem obsegu trgoval z nekaterim azijskimi državami, med drugim Kitajsko, Južno Korejo, Japonsko, Turčijo in Indijo, a je tudi na tem področju izmenjava padla med 10 in 30 odstotki (BBC 2016a).

Naftni embargo in s tem povezan omejen dostop do finančnih sredstev v tuji valuti so prispevali k zmanjšanju vrednosti (depreciaciji) riala in, posledično, povišani inflaciji. S tem ko se je zmanjšalo tuje povpraševanje po iranski nafti se je v Iran steklo manj dolarjev (valuta, v kateri se trguje z nafto na mednarodnem trgu). Država, podjetja in posamezniki so težje plačevali za izdelke in storitve iz uvoza, cene katerih so posledično naraščale. Iranska centralna banka je sicer imela zalogo deviznih rezerv, ki pa je v obdobju poostrenih finančnih in naftnih sankcij hitro kopnela. Po podatkih Mednarodnega denarnega sklada je ob koncu leta 2011 Iran imel okoli 95 milijard dolarjev deviznih rezerv, leta 2012 pa zgolj še 52 milijard dolarjev (International Monetary Fund 2017a). Ko centralna banka ni bila več sposobna zagotoviti dovolj dolarjev za ohranitev stabilnosti riala, se je oblikoval neuradni trg, ki je rial ovrednotil po nižji ceni. Država je bila posledično prisiljena v depreciacijo riala, s čimer je poskušala onemogočiti delovanje tovrstnih menjalnic (Mirzaie 2014). Rial je med majem 2011 in julijem 2013 izgubil skoraj štirikratnik svoje vrednosti; za en dolar je bilo na »ulici«
potrebno v času najnižje vrednosti odšteti več kot 38 tisoč rialov (Farsinet.com 2017).

Zaradi okrepljenega povpraševanja po dolarju na črnem trgu, se je med ljudmi razširila panika, ki je še dodatno razvrednotila valuto. Vse skupaj se je odrazilo v višji inflaciji, saj so se trgovci pri oblikovanju cen ravnali po vrednosti na črnem trgu. Uradna inflacija je leta 2010 znašala 10 odstotkov, v naslednjih dveh letih je presegla 20 odstotkov, leta 2013 pa dosegla 40 odstotkov (International Monetary Fund 2017b). Ob tem naj opozorim, da uradni iranski podatki niso nujno povsem kredibilni; Wall Street Journal je, denimo, leta 2012 citiral neimenovane iranske ekonomiste in njihove ocene o 50-odstotni letni inflaciji (Fassihi 2012). Ameriški profesor Steve H. Hanke je v komentarju za Huffington Post izračunal, da je Iran leta 2013 beležil inflacijo, večjo od 100 odstotkov, kar je skoraj tri in pol krat več od uradnih

številkk (Hanke 2013). Analitiki v poročilu Reutersa pa so prav tako leta 2013 ocenili »vsaj dvakrat višjo« stopnjo inflacije od uradnih navedb (Reuters 2013).

Z inflacijo so rastle cene dobrin za gospodinjstva in podjetja. V enem tednu leta 2012 se je piščanec, denimo, podražil za 30 odstotkov, cena zelenjave pa je narasla za skoraj sto odstotkov (Bozorgmehr 2012b). Domača proizvodnja je po drugi strani upadla, zaradi česar je ajatola Hamenej prebivalstvo pozval k nakupom domačih izdelkov (Dareini 2012).

K povečani količini denarja v obtoku, ki je vplivala na inflacijo, brezposelnost in produktivnost podjetij, je občutno pripomogel tudi ukrep takratne vlade, s katerim so subvencije na osnovne dobrine nadomestili z denarnimi izplačili na bančne račune 80 odstotkom prebivalcem države in sedem tisoč podjetjem. Zamenjava ni bila postopna, kot načrtovano, Ahmadinejad je iz populističnih vzgibov v enem dnevu ukinil polovico vrednosti vseh subvencij, tako imenovani »helikopterski denar« pa je na koncu celo presegel višje prihodke od prodaje (zaradi nižjih subvencij) in tako še okrepil pritisk na državno blagajno (Habibi 2013).

Ker je država zaradi višjih cen številnih dobrin in storitev za nekaj časa celo umetno omejila cene, stroški podjetij s proizvodnjo in distribucijo pa so rasli, so bila številna podjetja prisiljena v bankrot ali odpuščanja (Habibi 2013). Poleg tega so podjetja zaradi sankcij težje ali pa po višjih cenah dostopala do materiala, rezervnih delov, storitev in mednarodnega trga, restriktivni finančni ukrepi mednarodne skupnosti, med drugim onemogočenje dostopa do globalnega sistema SWIFT, pa so onemogočili ali občutno povečali stroške transakcij, transporta in zavarovanj (International Campaign for human rights in Iran 2013). Še posebej je bila na udaru avtomobilistična industrija; produkcija avtomobilov je med letoma 2011 in 2013 padla za kar 60 odstotkov (Katzman 2016).

Iranska vlada je leta 2012 izmerila 13,1-odstotno brezposlenost (International Labour Organization 2017), a je bila po mnenju neodvisnih ekonomistov v resnici dvakrat višja, med mladimi pa je celo dosegla 50-odstotkov. Razlika v uradnih in neuradnih podatkih izhaja iz dejstva, da je Ahmadinejad spremenil definicijo in kriterije za beleženje zaposlenih ljudi, kamor je uvrstil tudi gospodinje in vse posameznike, ki so delali najmanj eno uro v mesecu (International Campaign for human rights in Iran 2013).

Sankcije so v kombinaciji s preslabo premišljenimi gospodarskimi ukrepi režima povzročile globok padec bruto domačega proizvoda. Leta 2012 je gospodarstvo padlo v recesijo in se skrčilo za 6,6 odstotka BDP. To predstavlja največji padec gospodarske aktivnosti vse od medvojnih let v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Rast BDP je bila negativna tudi leta 2013, in sicer za 1,9 odstotka, medtem ko se je v naslednjih treh letih krivulja obrnila. Leto 2014 je zaradi delne sprostitev sankcijskega režima prineslo 4,3-odstotno rast, ocene za 2015 (leto, ko je bil podpisan dogovor za dvig sankcij) pa nakazujejo na 2,2-odstotno rast (World bank 2016a).

6.2.2 Družbene posledice

Čeprav sta ZDA in EU trdili, da sankcije ne zadevajo humanitarne pomoči, pa so v realnosti občutno in resno poslabšale dostop do zdravil, higienskih pripomočkov in zdravstvene opreme. Zaradi onemogočenega dostopa do globalnega finančnega sistema so transakcije postale dražje in zamudne, kar je skupaj z inflacijo povisalo cene nujnih zdravil, denimo, za zdravljenje raka in kroničnih bolezni. Nekatere naprave, ki delujejo na podlagi radiološke slikovne diagnostike, so bile poleg tega na seznamu prepovedanih za izvoz v Iran. Posledično so se cene materiala in pripomočkov v zobozdravstvene namene povisale za sedemkrat, cene antibiotikov pa za dobrih 300 odstotkov (Khanlarzadeh 2013).

Ker Iran zaradi sankcij ni smel uvažati bencina in ostalih predelanih naftnih izdelkov, je povečal zmogljivosti domačih rafinerij, kjer so bili standardi veliko nižji od evropskih, predelano gorivo pa slabše kakovosti. V tistem obdobju se je občutno poslabšala kakovost zraka v večjih mestih, v Teheranu pa se je povečalo število bolnikov z dihalnimi in srčnimi boleznimi (Asgari 2013).

Sankcije, tako ameriške kot mednarodne, so omejevale tudi prodajo komercialnih letal in delov ter tehnologije zanje. Posledično je bila letalska komercialna flota letal zastarela, neprimerno oskrbovana in nevarna. V zadnjih 25 letih so bila v več kot 200 nesrečah udeležena iranska letala, zaradi česar je umrlo okoli dva tisoč ljudi, okoli 700 od leta 2005. To pomeni, da so možnost za smrt potnika na iranskem letalu okoli stokrat večje od tistega, ki leti z letalom kakšnega izmed zahodnih letalskih družb (Handjani 2014). Je pa ob tem potrebno poudariti, da so bila v sedmih večjih nesrečah med letoma 2000 in 2009 udeležena ruska oziroma sovjetska letala, za katere pa sankcije ne veljajo (Ottolenghi in drugi 2016).

6.2.3 *Politične posledice*

Glavni razlogi za uvedbo mednarodnih sankcij se, vsaj uradno, niso nanašali na spremembo oblasti v Iranu. Katzman (2016) je sicer prepričan, da so sankcije, ki so poslabšale gospodarski položaj v državi, pomembno vplivale na razplet volitev junija 2013. Takrat je konzervativnega Ahmadinejada zamenjal Hasan Rohani, ki ga je javnost označila za najbolj zmernega kandidata med petimi ostalimi predstavniki konzervativne struje. Rohani se je tudi zaradi slabega gospodarskega stanja v državi zavezal k iskanju rešitev v odnosih z Zahodom (Dehghan 2013). Pogajanja o jedrskem programu med tako imenovano skupino P5 + 1 (Kitajska, Francija, Rusija, Združeno Kraljestvo, ZDA + Nemčija) in Evropsko unijo so bila namreč že nekaj let na mrtvi točki, po izvolitvi Rohanija pa je prišlo do odločilnega premika naprej. Ameriški zunanji minister John Kerry je izhodiščni pogajalski predlog svojega iranskega kolega Javada Zarifâ septembra 2013 označil za »zelo drugačnega« in dobro osnovo za prihodnost, na možnost izboljšanih odnosov pa je namignil tudi telefonski pogovor med Obamo in Rohanijem, prav tako iz septembra 2013, ki je predstavljal prvi kontakt najvišjih predstavnikov držav vse od revolucije leta 1979 (Arms Controls Association 2016). Iran je s skupino P5 + 1 in Evropsko unijo 14. julija 2015 dosegel dogovor o jedrskem programu in postopnem dvigu sankcij, kar je po mnenju Katzmana (2016) »splošno sprejet dokaz o delovanju sankcij«.

7 ZAKLJUČEK

Pregled posledic sankcij dokazuje, da so ukrepi omejevanja finančnega, naftnega in industrijskega sektorja (predvsem tistih ukrepov, ki jih je proti Iranu po letu 2010 uvedla mednarodna skupnost) občutno negativno vplivali na iransko gospodarstvo in posledično življenja ljudi. Skupina držav, ki so sankcije uvedle, je uspešno prepoznala ključne vire iranskega premoženja in likvidnosti, ki jih je s serijo kompleksnih in prepletenih sankcij sistematično in koordinirano omejevala.

Koliko škode v finančnem smislu so sankcije povzročile iranskemu gospodarstvu je zaradi kompleksnosti sankcij, zunanjih dejavnikov (kot je, denimo, svetovna gospodarsko-finančna kriza), neučinkovitih notranjih ukrepov iranske vlade, pa tudi pomanjkljivih in neverodostojnih podatkov iranskih agencij, težko izmerljiva. Nekdanji ameriški finančni minister Jakob Lew je aprila leta 2015 na srečanju The Washington Instituta sicer izrazil prepričanje, da je iransko gospodarstvo manjše za od 15 do 20 odstotkov, kot bi lahko bilo, če mednarodna skupnost leta 2010 dodatnih sankcij ne bi uvedla. »Trajalo bo leta, da bo Iran ponovno prišel na raven gospodarske aktivnosti v obdobju pred uvedbo sankcij,« je dodal (Lew 2015).

V nalogi predstavim tudi slabo vodenje iranske vlade, predvsem pa njihovo nezmožnost učinkovitega upravljanja države, ki je bila preveč odvisna od proizvodnje in prodaje nafte. Zaradi tega je bil ob prepovedi izvoza nafte in naftnih derivatov v evropske države udarec po izvoznih virih prihodkov še neprimerno bolj občuten kot bi bil v primeru večje dizefikacije gospodarstva. Kakšen del k poslabšanju gospodarskih razmer v Iranu lahko pripišemo notranjim dejavnikom, je težko oceniti. Minister za stanovanjsko politiko Abbas Ahmad Akhouni je ob menjavi vlade 2013 sicer dejal, da je za »40 odstotkov rasti inflacije kriva Ahmadinejadova politika poceni posojil za gradnjo nepremičnin« (Merat 2013). Tudi zapiranje tovarn in odpuščanja so si sledila še pred uvedbo zaostrenih sankcij; po trditvah »Sveta Islamskih delavcev«, ki predstavlja iranske pogodbene delavce, je v letu pred 2012 »z obratovanjem prenehalo na ducate tovarn (od mlečno predelovalnih do jeklarn), več kot sto tisoč ljudi pa je bilo odpuščenih« (International Campaign for human rights in Iran 2013).

Sklepamo lahko, da so mednarodne sankcije, uvedene med letoma 2010 in 2013, v kombinaciji z napačnimi notranjepolitičnimi odločitvami Irana, odločilno vplivale na bolj pragmatičen pristop Irancev do pogajanj, ki je na koncu pripeljal do dogovora. Predpostavka je kljub temu preveč ohlapna in ne vključuje še nekaterih drugih dejavnikov.

Prva temelji v fundamentalni spremembi ameriške retorike in odnosa do Irana. Barack Obama je še kot predsedniški kandidat leta 2008 dejal, da je pripravljen pristati na iskrene pogovore in krepitev zaupanja, podobno pa je izrazil tudi v video govoru Irancem in Irankam leta 2009. Njegova administracija je spremenila strategijo in palici dodala še korenček, najprej s priznanjem legitimnosti islamske oblasti, s čimer se je, vsaj na načelni ravni, distancirala od ideje, da sankcije predstavljajo vzvod za spremembo oblasti v Iranu (Macaluso 2014).

Drugič, tudi pogovori sami so bili zasnovani in vodeni drugače kot v preteklosti. Kot piše nekdanji britanski veleposlanik v Iranu Richard Dalton, so se pogajalci učili iz preteklih napak in se zato pogajali večinoma za zaprtimi vrati, vzpostavili so dodaten, tajen dvostranski komunikacijski kanal med Teheranom in Washingtonom, pogajalci pa so si zastavili sprotne cilje in tako potopoma gradili medsebojno zaupanje. Poleg tega sta obe strani stopili korak nazaj, Iran ni več zahteval popolnega in takojšnjega umika vseh sankcij, zahod pa prekinitve procesov bogatenja urana kot uvod v njihovo popolno ukinitvev (Dalton 2013).

In tretjič, kljub temu, da je iranski režim sorazmerno stabilen, je strah pred morebitnim nezadovoljstvom ljudi zaradi poslabšanja gospodarskih razmer še vedno prisoten. Negotovost so še dodatno okrepila protestna gibanja tako imenovane »arabske pomladi« v Siriji in severni Afriki ter vse bolj zaostrena retorika iranskih tekmecev v regiji, Savdske Arabije in Izraela. Iran je z dogovorom z Zahodom poskušal okrepiti svojo vlogo in položaj na Bližnjem vzhodu (Macaluso 2014).

Skladno z ugotovitvami lahko hipotezo, da je *mednarodna skupnost s sankcijami Iran prisilila k večjemu sodelovanju pri pogajanjih o jedrskem programu, potrdim.*

Zaradi naftnega embarga je Iran pridelal in prodal manj nafte, kar je vodilo v zmanjšanje deviznih zalog, depreciacijo riala, povečanje inflacije in posledično povišanje stroškov za podjetja in posameznike. Kot je razvidno iz pregleda posledic sankcij na iransko gospodarstvo, se je brezposlenost v državi povečala, bruto domači proizvod pa je upadel.

Finančne transakcije s tujino so zaradi izključitve iz mednarodnega sistema postale veliko bolj dolgotrajne in dražje, okrnjena je bila tudi dobava medicinskih in humanitarnih dobrin ter letalskih delov.

Je pa ob tem potrebno upoštevati še nekatere druge, s sankcijami posredno nepovezanimi, a prav tako pomembnimi dejavniki, ki so vodili v bolj konstruktivna pogajanja in h končnemu dogovoru. V nalogi jih opišem, nanašajo pa se na nesposobnost in populizem iranske vlade, delno obnovitev zaupanja med Iranom in ZDA po izvolitvi ameriškega predsednika Baracka Obame in strah Irana pred še večjo izgubo vpliva v regiji.

Ob pisanju zaključnih misli pregled mednarodnih novic na žalost ne ponuja razlogov za optimizem. Zdi se, da je bila otoplitev odnosov med zahodnimi državami (predvsem ZDA) in Iranom, kratkega daha. Novoizvoljeni ameriški predsednik Donald Trump je namreč že napovedal morebitno prekinitve jedrskega dogovora, skupaj s političnimi predstavniki ameriške vojske pa ne izključuje nobenih novih ukrepov proti Iranu – kot vse kaže, tudi morebitnega vojaškega napada ne. Neposreden spopad pa bi glede na zapletene odnose na Bližnjem vzhodu ter interese Rusije, Kitajske in Evropske unije lahko predstavljal veliko tveganje za globalni mir.

8 LITERATURA

1. AFP. 2012a. *Iran can defeat 'barbaric' sanctions, vows Khamenei*, 10. oktober. Dostopno prek: <http://www.dailynewsegypt.com/2012/10/10/iran-can-defeat-barbaric-sanctions-vows-khamenei> (15. januar 2017).
2. --- 2012b. *Iran oil revenues halved by sanctions: minister*, 17. december. Dostopno prek: <http://www.dawn.com/news/771996/iran-oil-revenues-halved-by-sanctions-minister> (10. januar 2017).
3. Al Jazeera. 2015. *Rouhani says nuclear deal 'political victory' for Iran*, 15. julij. Dostopno prek: <http://www.aljazeera.com/news/2015/07/rouhani-nuclear-deal-political-victory-iran-150715100849846.html> (7. marec 2017).
4. Alizadeh, Parvin. 2014. The political economy of petro populism 1997-2011. V *Iran and the Global Economy*, ur. Parvin Alizadeh in Hassan Hakimian, 76–102. New York: Routledge.
5. Amuzegar, Jahangir. 1997. *Iran's Economy and US Sanctions*. Dostopno prek: <https://kcjohnson.files.wordpress.com/2011/11/irans-economy-us-sanctions1.pdf> (5. november 2016).
6. Arms Controls Association. 2016. *Timeline of Nuclear Diplomacy With Iran*. Dostopno prek: <https://www.armscontrol.org/factsheet/Timeline-of-Nuclear-Diplomacy-With-Iran> (20. januar 2017).
7. Asgari, Mohsen. 2013. *Iran pollution worsens as thousands die*. Dostopno prek: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-20937035> (20. januar 2017).
8. BBC. 2003. *Iran mining uranium for fuel*, 9. februar. Dostopno prek: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/2743279.stm (4. januar 2017).

9. --- 2016a. *Iran nuclear deal: Key details*, 16. januar. Dostopno prek: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-33521655> (7. marec 2017).
10. --- 2016b. *Iran nuclear deal: Minister says sanctions 'to be lifted'*, 16. januar. Dostopno prek: <http://www.bbc.com/news/world-europe-35330064> (10. januar 2017).
11. Belfer Center for Science and International Affairs. 2015. *Sanctions against Iran: A guide to targets, terms, and Timetables. Addendum to: Decoding the Iran Nuclear Deal*. Dostopno prek: <http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/Iran%20Sanctions.pdf> (5. januar 2017).
12. Bozorgmehr, Najmeh. 2012a. Ahmadi-Nejad admits sanctions hurt Iran. *Financial Times*, 2. oktober. Dostopno prek: <https://www.ft.com/content/db368004-0ca1-11e2-a73c-00144feabdc0> (7. januar 2017).
13. --- 2012b. Sanctions threaten weak Iranian economy. *Financial Times*, 27. junij. Dostopno prek: <https://www.ft.com/content/95061748-c04d-11e1-982d-00144feabdc0> (15. januar 2017).
14. CNN. 2002. *Bush State of the Union address*, 29. januar. Dostopno prek: <http://edition.cnn.com/2002/ALLPOLITICS/01/29/bush.speech.txt/> (5. januar 2017).
15. Council of The European Union. 2007. *Council regulations (EC) No 423/2007 concerning restrictive measures against Iran*. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:103:0001:0023:en:PDF> (8. junij 2016).
16. --- 2010. *Council regulation (EU) No 961/2010 on restrictive measures against Iran and repealing Regulation (EC) No 423/2007*. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:281:0001:0077:EN:PDF> (8. junij 2015).
17. --- 2012. *Council regulation (EU) No 267/2012 concerning restrictive measures against Iran and repealing Regulation (EU) No 961/2010*. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:088:0001:0112:en:PDF> (8. junij 2016).

18. Counter Extremism Project. 2002. *Ali Khamenei*. Dostopno prek: <http://www.counterextremism.com/content/ali-khamenei-january-31-2002-0> (5. januar 2017).
19. Dalton, Richard. 2013. Iran and the US learned the lessons of failure. *The Telegraph*, 25. november. Dostopno prek: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iran/10471509/Iran-and-the-US-learned-the-lessons-of-failure.html> (15. januar 2017).
20. Dareini, Ali Akbar. 2012. *Iran's leader: We will defeat enemy plots*, 13. oktober. Dostopno prek: <https://www.yahoo.com/news/irans-leader-defeat-enemy-plots-094523182.html?ref=gs> (15. januar 2017).
21. Daugherty, William. 1993. *Jimmy Carter and the 1979 decision to admit Shah into the United States*. American Diplomacy. Dostopno prek: http://www.unc.edu/depts/diplomat/archives_roll/2003_0103/daugherty_shah/daugherty_shah.html (6. junij 2016).
22. Dehghan, Saeed Kamali. 2013. Iran: Hassan Rouhani wins presidential election. *The Guardian*, 15. junij. Dostopno prek: <https://www.theguardian.com/world/2013/jun/15/iran-presidential-election-hassan-rouhani-wins> (16. januar 2017).
23. European Commission. 2001. *EU regrets extension of US sanctions law against Iran and Libya*. Dostopno prek: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-01-1162_en.htm (8. junij 2016).
24. Farsinet.com. 2017. *Iran Currency Exchange Rate History*. Dostopno prek: <http://www.farsinet.com/toman/exchange.html> (15. januar 2017).
25. Fassihi, Farnaz. 2012. Inside Iran, Signs Grow Sanctions Are Hurting Economy. *Wall Street Journal*, 22. maj. Dostopno prek <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052702304791704577420191901651840> (7. januar 2017).
26. Gulf News. 2000. *Iran leader urges destruction of 'cancerous' Israel*, 16. december. Dostopno prek: <http://gulfnews.com/news/uae/general/iran-leader-urges-destruction->

- of-cancerous-israel-1.436970 (5. januar 2017).
27. Habibi, Nader. 2013. The Economic Legacy of Mahmoud Ahmadinejad. *Middle East Brief* (74): 1–7.
28. Handjani, Amir. 2014. Sanctions cause Iranian airplane crashes. *The Hill*, 8. avgust. Dostopno prek: <http://thehill.com/blogs/congress-blog/foreign-policy/215406-sanctions-cause-iranian-airplane-crashes> (20. januar 2017) .
29. Hanke, H. Steve. 2013. *Iran's Inflation in Still a Big Problem*, 18. junij. Dostopno prek: http://www.huffingtonpost.com/steve-h-hanke/irans-inflation-is-still-a-big-problem_b_3461851.html (10. januar 2017).
30. Heinonen, Olli. 2014. *The Iranian nuclear programme: Practical Parameters for a Credible Long Term Agreement*. Dostopno prek: http://www.belfercenter.org/sites/default/files/legacy/files/Heinonen_The-Iranian-Nuclear-Programme-online.pdf (7. marec 2017).
31. Hufbauer, Gary Clyde, Jeffrey J. Schott in Kimberly Ann Elliott. 1990. *Economic Sanctions Reconsidered: History and Current Policy*. Washington: Institute for International Economy.
32. IAEA. 2005. *Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Islamic Republic of Iran*, GOV/2005/77, sprejeta 24. septembra 2005. Dostopno prek: <https://www.iaea.org/sites/default/files/gov2005-77.pdf> (8. junij 2016).
33. IEA. 2014. *Iran, Islamic republic of: Oil for 2014*. Dostopno prek: <https://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?country=Iran+&product=oil&year=2014> (16. januar 2017).
34. International Campaign for human rights in Iran. 2013. *A growing crisis: The impact of sanctions and regime policies on Iranian's Economic and Social Rights*. Dostopno prek: <https://www.iranhumanrights.org/wp-content/uploads/A-Growing-Crisis.pdf> (15. januar 2017).

35. International Labour Organization. 2017. *Unemployment, total (% of total labor force)*. Dostopno prek: <http://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?locations=IR> (11. januar 2017).
36. International Monetary Fund. 2017a. *Gross International Reserves Held by Central Bank for Iran, Islamic Republic of*. Dostopno prek: <https://fred.stlouisfed.org/series/IRNFAFARUSD> (17. januar 2017).
37. --- 2017b. *Inflation, consumer prices (annual %)*. Dostopno prek: <http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?locations=IR> (11. januar 2017).
38. Johnson, Toni. 2012. *How Sanctions Affect Iran's Economy*, 23. maj. Dostopno prek: <http://www.cfr.org/iran/sanctions-affect-irans-economy/p28329> (27. oktober 2016).
39. Kenneth Katzman. 2016. *Iran Sanctions*. Dostopno prek: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS20871.pdf> (7. junij 2016).
40. Kerr, Paul. 2016. *Iran's Nuclear Program: Status*. Dostopno prek: <https://fas.org/sgp/crs/nuke/RL34544.pdf> (7. marec 2017)
41. Khanlarzadeh, Mina. 2013. *The Effects of The Economic Sanctions Against Iran*, 26. julij. Dostopno prek: <http://www.jadaliyya.com/pages/index/13200/the-effects-of-the-economic-sanctions-against-iran> (15. januar 2017).
42. Laub, Zachary. 2015. *International Sanctions on Iran*, 15. julij. Dostopno prek: <http://www.cfr.org/iran/international-sanctions-iran/p20258> (8. junij 2016).
43. Lew, J. Jakob. 2015. *Remarks of Treasury Secretary Jacob J. Lew to The Washington Institute*, 29. april. Dostopno prek: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/remarks-of-treasury-secretary-jacob-j.-lew> (15. januar 2017).

44. Macaluso, Agnese. 2014. *The Apparent Success of Iran Sanctions*. The Hague Institute for Global Justice. Dostopno prek: http://www.thehagueinstituteforglobaljustice.org/wp-content/uploads/2015/10/Working-Paper-2-Iran-Sanctions_1409326879.pdf (20. januar 2007).
45. Merat, Arron Reza. 2013. *Rouhani Deals With Ahmadinejad's Economic Legacy*, 11. september. Dostopno prek: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/09/ahmadinejad-leaves-rouhani-economic-problems.html> (20. januar 2017).
46. Mirzaie, Ida. 2014. *Government policy, inflation, and exchange rates in the era of sanctions: the case of contemporary Iran*, 27. marec. Dostopno prek: <http://harvardecon.org/?p=3106> (11. januar 2017).
47. Miyagawa, Makio. 1992. *Do Economic Sanctions work?* London: Palgrave Macmillian.
48. O'Sullivan, Meghan. 2003. *Shrewed Sanctions: Statecraft and state sponsors of terrorism*. Washington: Brookings Institution Press.
49. Ottolenghi, Emanuele, Annie Fixler in Yaya J. Fanusie. 2016. *Flying Above the Radar Sanctions Evasion in the Iranian Aviation Sector*. Dostopno prek: http://www.defenddemocracy.org/content/uploads/documents/Ottolenghi_Fixler_Fanusie_Aviation_Sanctions_Evasion.pdf (20. januar 2017).
50. Pape, Robert A. 1997. *Why Sanctions Do Not Work*. Dostopno prek: [https://web.stanford.edu/class/ips216/Readings/pape_97%20\(jstor\).pdf](https://web.stanford.edu/class/ips216/Readings/pape_97%20(jstor).pdf) (13. januar 2017).
51. Parsa, Misagh. 1998. *Social Origins of the Iranian Revolution*. New Brunswick in London: Rutgers University Press.

52. Parstimes.com. 1981. *Algiers Accords*. Dostopno prek: http://www.parstimes.com/history/algiers_accords.pdf (7. junij 2016).
53. Reuters. 2006. Ahmadinejad says U.N. resolution a "piece of torn paper", 24. december. Dostopno prek: <http://uk.reuters.com/article/us-iran-nuclear-ahmadinejad-idUKHAF43083220061224> (20. januar 2017).
54. --- 2013. Sanctions push Iran inflation above 30 percent, 1. april. Dostopno prek: <http://www.reuters.com/article/iran-inflation-idUSL5N0CO07Y20130401> (10. januar 2017).
55. Robert Caswell. 1981. Economic Sanctions and Iran Experience. *Foreign Affairs* 1981 (2). Dostopno prek: <https://www.foreignaffairs.com/articles/iran/1981-12-01/economic-sanctions-and-iran-experience> (7. junij 2016).
56. Rubin, Berry. 1992. *Cauldron of Turmoil: America in the Middle East*. Dostopno prek: <http://www.rubincenter.org/wp-content/uploads/2012/11/Cauldron-of-Turmoil.pdf> (7. marec 2017).
57. Salehi, Esfahani in Hashem Pesaran. 2008. *Iranian Economy in the Twentieth Century: A Global Perspective*. Dostopno prek: <http://faculty.las.illinois.edu/esfahani/IndexFiles/Esfahani%20and%20Pesaran%20%20Iranian%20Economy%20in%20Twentieth%20Century.pdf> (27. oktober 2016).
58. Šterbenc, Primož. 1996. Iran – Ali bo prišlo do nove revolucije? *Teorija in praksa* 33 (1): 64-72.
59. Taylor, Brendan. 2010. *Sanctions as grand strategy*. London: The International Institute for Strategic Studies.
60. The Observatory of Economic Complexity. 1995. *What does Iran Export?* Dostopno prek: http://atlas.media.mit.edu/en/visualize/tree_map/hs92/export/irn/all/show/1995/ (3. november 2016).

61. The White House. 2016. *The Historic Deal that will prevent Iran from Acquiring a Nuclear Weapon*. Dostopno prek: <https://obamawhitehouse.archives.gov/issues/foreign-policy/iran-deal> (7. marec 2017).
62. Torbat, E. Akbar. 2005. Impacts of the US Trade and Financial Sanctions on Iran. V *The World Economy*, ur. David Greenway in Chris Milner, 407–434. Oxford: Blackwell Publishing.
63. United States Department of Treasury. 2010. *Comprehensive Iran Sanctions, Accountability, and Divestment Act*. Dostopno prek: <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/hr2194.pdf> (14. julij 2016).
64. United States Government Accountability Office. 2013. *U.S. and International Sanctions Have Adversely Affected the Iranian Economy*. Dostopno prek: <http://www.gao.gov/assets/660/652314.pdf> (8. junij 2016).
65. United States Institute of Peace. 2015. *The Iran Primer*. Dostopno prek: <http://iranprimer.usip.org/resource/us-sanctions> (8. junij 2016).
66. *Ustanovna listina združenih narodov*. 1945. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Mednarodno_pravo/Zbirka/Ustanovna_listina_OZN_e_verzija_pdf.pdf (10. januar 2017).
67. World Bank. 2016a. *GDP growth*. Dostopno prek: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2014&locations=IR&start=1979> (4. januar 2017).
68. --- 2016b. *Inflation, consumer prices*. Dostopno prek: <http://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?end=2000&locations=IR&start=1996&view=chart> (4. januar 2017).